

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2014, no. 2

Voorwoord

Geachte vrienden van de Lutherse Kerk!

Al twee maanden lang moet het stichtingsbestuur het zonder voorzitter stellen, en het is een wonder dat de zaak van dat fraaie complex aan de Haddingestraat toch behartigd wordt. Rienk Bijma besloot na de zomer terug te treden als voorzitter, maar hield gelukkig wel de feestrede ter gelegenheid van het vijftienvijftigjarig bestaan van de Stichting. U vindt een licht bewerkte versie van die rede in dit Bulletin. En, u begrijpt, wij zijn naarstig op zoek naar een nieuwe voorzitter, en we merken nu al dat het niet eenvoudig is een vervanger te vinden voor Rienk Bijma: hem zijn we veel dank verschuldigd voor zijn inzet op veel gebieden, tot en met zijn persoonlijke inzet voor elementen in de kerk zoals een nieuwe kerkeraadstafel en de lijsten met predikantsportretten!

Ter gelegenheid van bovengenoemd jubileum besloot de Stichting opdracht te geven voor restauratie van de vleugel die bij de kerk 'hoort'. Dit werk is uitgevoerd door de firma Steenhuis te Glimmen, en bekostigd met fondsen geworven en ter beschikking gesteld door de Stichting. Op vijf oktober bespeelden Wyneke Jordans en Leo van Doeselaar het weer sprankelend klinkende instrument in een al even sprankelend concert. Van de hand van Tymen Jan Bronda, de cantor-organist, treft u een nabeschouwing aan over die restauratie.

Een geheel andere bijdrage aan dit nummer is het vraaggesprek met de architect die aan het eind van de vorige eeuw de restauratie van de kerk leidde. Hij weet zich interessante details uit die geschiedenis te herinneren en was bereid een vraaggesprek met mij te hebben. Zoals het behoort geeft de penningmeester, Gert Hendriksen een overzicht van de financiën. Aan het slot van dit nummer vindt u ook nog een aankondiging van wat in arm-nederlandse termen heet de "release" van een nieuwe CD, een CD van een voornaam Luthers karakter.

Tenslotte willen wij u uitnodigen voor het aanstaande Brandenburgs Buffet dat wij op **vrijdag 9 januari** van het nieuwe jaar hopen aan te richten. Het is weer de bedoeling dat u zelf een eetbare bijdrage voor het buffet meebrengt. Te denken valt aan een soepje, een frisse salade, deegwaren, verse (rauwe) groenten, fruit, hartige taarten, kleine vleesgerechten, twee broden en vijf visjes, zodat we allen te eten hebben.

Het programma van het Brandenburgs Buffet, editie 2015, ziet er dan zo uit:

17.30 uur: Kennismaking met borrel, sapje en hapje (Lutherzaal)

18.16 uur: Lezing door Ds. Susanne Freytag (kerkzaal)

18.45 uur: Opening Buffet (Lutherzaal)

20.00 uur: Muzikale bijdrage

20.15 uur: Afsluitend koffiedrinken (foyer)

We hopen dat we ook in de toekomst op uw belangstelling en steun mogen blijven rekenen, zodat we als vriendenstichting kunnen voortgaan onze bijdrage te leveren aan de instandhouding van het fraaie gebouwencomplex aan de Haddingestraat. We danken u en andere donateurs voor uw belangstelling en uw financiële ondersteuning. We hopen dat we daarop ook in de toekomst een beroep mogen blijven doen. Namens het bestuur wens ik u een voorspoedig 2015,

Ite Wierenga

Toespraak van de voorzitter van de SVLK tijdens de jubileumviering 5 oktober '14

Ze staat er nog, niet alleen de Lutherzaal, maar het hele complex rond de zeventiende-eeuwse schuilkerk van de Lutheranen, het is er nog, en zelfs in een betere conditie dan lange tijd het geval was. Maar dat we vandaag het jubileum van de vriendenstichting hier kunnen vieren, met dit fraaie concert, dat was lange tijd geen vanzelfsprekendheid.

In de vorige eeuw tobde het kerkgebouw met ernstige constructieve gebreken. Ze leidden ertoe dat de kerkeraad al in 1902 een tweetal architecten vroeg die nauwkeuriger in kaart te brengen en op grond daarvan een advies uit te brengen.

De in Amsterdam gevestigde Tjeerd Kuipers adviseerde de kerk van een nieuw, lichter geconstrueerd dak te voorzien, de in Groningen gevestigde Ytzen van der Veen adviseerde het gebouw maar te slopen en nieuw te bouwen. Gelukkig legde de kerkeraad beide adviezen naast zich neer.

Maar in de jaren tachtig van de vorige eeuw was het complex toch wel heel hard aan restauratie toe. De pilaren in de kerkzaal bijvoorbeeld waren niet meer deugdelijk gefundeerd, het dak lekte en ook was al een van de gebrandschilderde ramen bij een storm naar binnen gewaaid. Daarnaast was het met

het oog op verhuur aan derden nodig de toegankelijkheid van het complex te verbeteren en de sanitaire voorzieningen uit te breiden. De kleine Lutherse gemeente stond toen voor een moeilijke beslissing. Moest men het verval stuiten en restaureren of was het misschien beter het gebouw op te geven, om te vertrekken? Ook als de restauratie van overheidswege gesubsidieerd zou worden, moest de Lutherse gemeente zelf toch nog een fors aandeel van de kosten dragen. Daartoe was ze niet in staat “ondanks grote en volhardende offers” zoals het eerste rondschrijven van onze Vriendenstichting meldde. Want die was er inmiddels, een vriendenstichting. Ze werd opgericht in oktober 1989 en zo blikte haar bestuur in het eerste jaarverslag terug op, ik citeer, “*een periode waarin het bestuur heeft getracht een grondslag te leggen voor de wachtende werkzaamheden: de ondersteuning van het herstel en het gebruik van het Lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23.*” De vriendenstichting werd daarmee tot op de dag van vandaag een van de pilaren die het Lutherse dak helpen dragen.

Mede-oprichter, eerste voorzitter en lange tijd drijvende kracht van de vriendenstichting was dr. Van den Berg, emeritus hoogleraar planologie en demografie. Zijn naam verdient het zeker hier genoemd te worden. Alle agenda's en concept-notulen uit ons archief dragen onmiskenbaar zijn stempel. Ze zijn – hoe duurzaam zeggen we nu- geschreven of getikt op de blanke keerzijde van A4tjes uit zijn papiermand. Nu eens de achterzijde van een brief van het ministerie van volkshuisvesting, of een uitnodiging voor een symposium voor een jubilerende professor Van Strien, dan weer een schrijven van het plaatselijk comité kinderpostzegels, alles werd gerecycled en droeg bij aan het nieuwe goede doel. Zo toon ik u hier de agenda van de tweede vergadering: de achterzijde van een universitair ponskaartje beschreven in het kleine fijne handschrift van de voorzitter.

De agenda van de vrienden werd inderdaad de eerste jaren sterk bepaald door de hiervoor genoemde ondersteuning van het herstel. De stichting verzamelde daartoe informatie en verspreidde een informatief vouwblad. Van den Berg schreef ook “Luthers zijn en doen in Groningen”, nog steeds een van de belangrijkste bronnen van informatie over de geschiedenis van het complex. Ook zochten de vrienden publiciteit, wierven nieuwe vrienden, stelden enige malen een vriendenbulletin samen en leverden daarnaast in voorkomende situaties praktische hulp. Voor aanvulling en restauratie van het meubilair zetten ze een *stoelenaadoptieplan* op.

Een nieuw doel stelden ze zich aan het begin van de nieuwe eeuw: want nog steeds was het fraaie Van Oeckelenorgel niet gerestaureerd. Maar met nieuw elan ging een nieuw bestuur van start: daarin hadden onder andere zitting dr. Victor Schmidt jr die ook al deel had uitgemaakt van het oude bestuur en de pasbenoemde jonge cantor-organist, Tymen Jan Bronda. Links en rechts werden gelden ingezameld, met een flink aantal benefietconcerten trok de stichting opnieuw de aandacht. Gelden uit een door hen opgezet orgelpijpadoptie vloeiden toe. En zo kon ook het orgel worden gerestaureerd. Hierna kon de fraaie concertreeks Orgel Anders van start gaan die vorig jaar haar tienjarig bestaan vierde. Nu de vrienden deze maand ook de restauratie van de fraaie vleugel tot stand hebben kunnen brengen, stroomt onze concertserie in een nieuwe bredere bedding. Maar niet alleen de vriendenconcerten vinden plaats in de kerkzaal. Ook andere musici komen graag naar de Haddinge straat. Noemde niet de eerste voorzitter ooit de kerkzaal de derde concertzaal van de stad? Zo blijkt niet alleen het gebouw met een woord van onze dagen “duurzaam”. Ook de vriendenstichting bleek dat tot op heden te zijn. We danken daarom die vrienden en alle anderen die onze activiteiten steunden en hopen met veler hulp ook in de toekomst te

blijven: een van de dragers van het Lutherse dak. Op de toekomst van dat dak en van onze stichting hef ik nu graag met u het glas.

Rienk Bijma *oud-voorzitter*

Interview met de architect Erick Haag

Erick Haag was de architect die leiding gaf aan de restauratie van de Lutherse Kerk in de jaren '90. Hij woont in Norg, maar had zijn kantoor in Leeuwarden.

U zei dat mijn vraag om u te spreken te krijgen over de laatste restauratie nogal wat “impact” had. Wat bedoelt u met “impact” in deze zaak?

Daar zijn een paar verklaringen voor. In de eerste plaats hield ik mij eigenlijk nooit bezig als architect met restauraties, en ik had er wel een beetje een hard hoofd in. Het zou de eerste keer worden. En verder, het duurde zo ontzettend lang, he? Dan was het geld weer op, en dan hielden wij dus ook op, en wachtten op nieuwe fondsen. Dat maakte het langdurig en ook wel spannend.

Als u zich niet met restauratie zo zeer bezighield, hoe kwamen ze dan bij u

Tja, dat is een verhaal met een omweg. Ik leerde via Van der Boor, die opdrachtgever was, professor Van den Berg kennen. Dat is ook wel de lol van mijn vak: je leert bijzonder interessante mensen kennen. En Van den Berg was natuurlijk een fenomeen! Goed. Via de huisvesting van mijn kantoor in Leeuwarden had ik contact gekregen met Van der Boor.

-- Aha, die ken je niet? --

W.S. Van der Boor was voorzitter van de Stichting Stadsherstel en Stichting Studentenhuisvesting in Groningen; hij deed veel, en hij kende velen. Zo kende hij ook Van den Berg, die immers met die plannen voor restauratie rondliep. Op een vergadering in de Turftorenstraat zei Van der Boor tegen me: “Jij moet die restauratie van de Lutherse kerk doen.” Ik kende de kerk wel wat, want ik had vroeger contact gehad met die studentenpredikant van de Kraneweg --ja, Krop inderdaad --. En in die tijd liet ik mijn dochter in de studentendienst dopen. Die vonden toen plaats in de Lutherse Kerk (*vanwege de restauratie van de Martinikerk, red*). Van der Boor zette zich enorm in. Op een goeie dag, toen het geld voor de restauratie weer op was, zaten we in de trein naar de Deense ambassade, want Van der Boor wilde van die Deense zeegigant Maersk gelden loskrijgen; Denen waren immers ook allemaal Lutherse!

Die gelden zijn altijd, nu ook nog, een probleem. Maar wat was het probleem met het kerkgebouw?

Die kerk is eigenlijk heel raar gebouwd, mag je wel zeggen. In de kerkruimte, de zaal, heb je die vier kolommen in een carré.

Je leest inderdaad dan vaak over die vier Toscaanse zuilen. Wat betekent dat Toscaans dan?

De Toscaanse zuil lijkt veel op de Dorische in het kapiteel, maar de zuil zelf heeft geen cannelures; die is dus glad. Goed, zuilen moeten een dak dragen kun je wel stellen, maar deze zuilen hadden geen dragende

functie meer. Op die zuilen horen de spanten te rusten, en dat deden ze niet meer; tussen spant en zuil was een ruimte van zo'n zes centimeter ontstaan door verzakking. Dus daaraan moest wat gebeuren. De voet van de zuil wordt dan gefixeerd, en de ruimte tussen zuil en spant wordt opgevuld. En de lengte van die spanten is ook vervaarlijk; ik geloof ongeveer 15 meter lang. De vervormingen door zetting en doorbuiging van de kapconstructie waren aanzienlijk.

In een proces als dit -dus werken aan een rijksmonument- zal er wel veel overleg met allerlei diensten nodig zijn, neem ik aan?

Zeker, maar dat ging goed. Berend Raangs was namens de Gemeente Groningen bij bouwvergaderingen aanwezig. Hij heeft zich ook beziggehouden met de kleurstelling van de gevel en van de deurpartijen: die kregen, zoals wel vaker bij projecten waarbij hij betrokken was, een donkere loodgrijze kleur.

Zijn er ook echte veranderingen in de ruimte aangebracht?

De belangrijkste daarvan was wel het verkorten van de zaal, ten gerieve van wat nu de foyer heet. Eigenlijk had ik die

ruimte, de foyer, graag nog groter gehad. Je merkt nu ook nog dat er bij gelegenheden behoorlijk gedrang ontstaat rond zo'n toog en om de aanwezige stoelen. Maar een ingreep als die verkorting is ook weer de resultante van verschillende inzichten. Al met al is de verplaatsing van de scheidswand tussen foyer en kerkzaal goed opgelost, denk ik. Je ziet het niet echt.

En de Lutherzaal?

Ik had daar wel meer ingrepen willen uitvoeren, maar er is alleen schoongemaakt en geverfd.

Ik neem aan dat bij de fixering van de kolommen de houten vloer verwijderd is geweest. Wat komt er dan te voorschijn?

De zerken van begravenen. Het graf van die orgelbouwer is toen toch ook ontdekt (*A.A. Hinsz, red*)? Er is nog sprake van geweest om foto's van de graven op te sturen naar familieleden, maar ik geloof dat zo een plan niet uitvoerbaar bleek.

U hebt met interessante mensen gewerkt, en ook met vaklui?

Er waren geweldige vaklieden. Het stucwerk in de kerkzaal, dat is echt zo prachtig gedaan, door Spakman. Hij is toch een van de allerbeste vaklui op dat gebied. De zorgvuldige detaillering -onder andere van de 'papegaaibekjes' aan de banken- werd gedaan door Piet Opdam, medewerker van mijn bureau. Met de verlichting hebben we wel wat problemen gehad. De lutheranen waren erg gehecht aan die lichtkronen, en die zijn dus blijven hangen. Tegelijk heeft onze lichtadviseur wel iets heel verstandigs gedaan: aan de ophanging is een extra lichtbron bevestigd die de kroon zelf ook nog verlicht, wat meer lichtopbrengst verzekert. Ik moet ook nog de naam van Lolkje van der Kooi noemen: zij heeft het paneel in de voorhal gekalligrafeerd.

En die gevels die overhuiden dan; de zuid- en oostgevel hellen toch wat?

Eerlijk gezegd: puur technisch gezien zou de zuidmuur misschien beter helemaal opnieuw opgemetseld moeten worden. Een muur hoort in het lood te staan. Ik wilde die trekstangen uiteraard liever verwijderen, en daartoe zijn de horizontale vlakken aan de buitenzijden van de kolommen ook gefixeerd. Dus die muren staan nu nóg uit het lood, en dat hoort niet zo te zijn. Maar ze zullen niet veel verder uit het lood komen te staan omdat de hele kapconstructie is verstijfd en nu rust op de gefixeerde kolommen. Die Lutherse Kerk is al met al een prachtige ruimte, zeker ook voor kamermuziek. En die kerk blijft echt nog heel lang staan.

Ite Wierenga

Financieel jaarverslag seizoen 2013/2014

In het seizoen 2013/2014 waren de bijdragen van fondsen en donateurs hoger dan verwacht. Dit compenseerde de lagere inkomsten uit de kaartverkoop van de concerten, door tegenvallende bezoekersaantallen. Om de inkomsten uit de kaartverkoop te vergroten zijn de entreprijzen per seizoen 2014/2015 verhoogd. Een gedeelte van het batige saldo van het seizoen 2012/2013 is aangewend om de kerkenraadskamer om te toveren van een opslagplaats naar een “monumentale ruimte”, zoals u in het vorige bulletin hebt kunnen lezen. Tevens is een gedeelte van dit geld aangewend voor de vleugelrestauratie en het jubileumconcert op 5 oktober. Dit zal echter pas in het financiële jaarverslag van het lopende seizoen te zien zijn. Mochten er vragen zijn naar aanleiding van dit jaarverslag, schroomt u dan niet om contact met mij op te nemen. Met vriendelijke groet,

Gert Hendriksen *penningmeester*

De gerestaureerde vleugel weer aangeboden aan de kerkenraad

De vleugel in de kerkzaal, ooit - zo denken wij nog steeds - eigendom van pianiste Maria Stroo, nu eigendom van de Lutherse gemeente, is al weer vele jaren in onze Lutherse kerk in gebruik. Het is, zo kreeg ik de afgelopen tijd van diverse kundige musici en vakmensen te horen, nog steeds een fraai en karaktervol instrument. Het was toe aan een flinke opknapbeurt, eigenlijk een kleine restauratie. Zoals u wellicht al wist, hebben we daarom bij twee firma's met een goede reputatie een offerte gevraagd. De firma Steenhuis uit Glimmen heeft september het werk uitgevoerd. Het ging weliswaar om een flink bedrag, maar graag wilden we als Vriendenstichting ons best doen om de voor de restauratie benodigde gelden bijeen te brengen. In een opsomming hieronder kunt u de aard van de werkzaamheden zien. Het is misschien aardig om te vermelden dat ook het (oude) slot van de vleugel weer naar behoren functioneert. Om de Yamaha S vleugel weer in goede staat te brengen zijn de volgende werkzaamheden verricht:

KLANKLICHAAM

- 1 Frame schoonmaken.
- 2 Klankbodem schoonmaken.
- 3 Besnaring schoonmaken.

KLAVIER

- 1 Klavier schoonmaken en zijkanten schuren.
- 2 Klavierstiften polijsten.

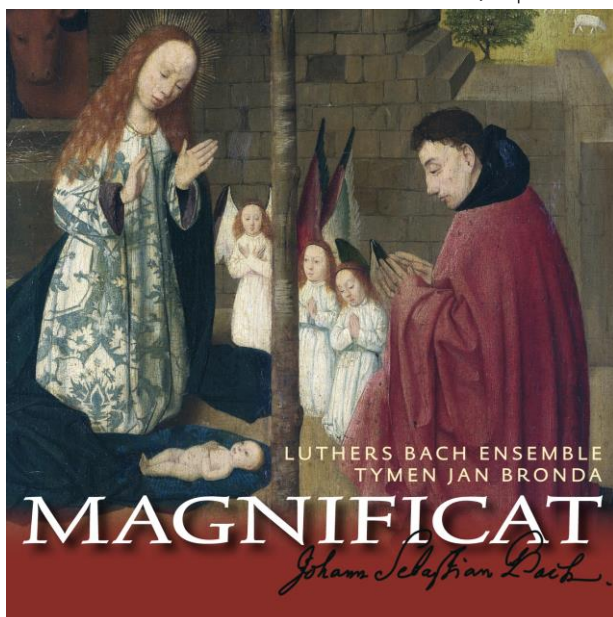
MECHANIEK

- 1 Bovenhamers in model schuren.
- 2 Bovenhamerkernen vernieuwen (liepen vast).
- 3 Onderhamerkernen vernieuwen (liepen vast).
- 4 Opstoterkeren vernieuwen (liepen vast).
- 5 Demperkapselkernen vernieuwen (liepen vast).
- 6 Vleugelmechaniek geheel afregelen.
- 7 Vleugel stemmen en intoneren.
- 8 Pedaalwerk lopend maken.
- 9 Kast bijwerken en polijsten.

De kosten van bovengenoemde arbeid bedroegen, inclusief transporten van de vleugel en inclusief 21% btw, €6.200, --. Het grootste deel van deze kosten werd gedragen door de volgende fondsen: Luthers Diaconessenhuis Fonds: €1.000,-- | Maatschappij van Welstand: €1.000,-- | Stichting Fonds voor de Geld- en Effectenhandel: €750,-- | Commissie van Spijsuitdeling: €1.500,--. Daarnaast stelde de

Exploitatiestichting der Ev.-Lutherse kerk €1.500,-- beschikbaar. De eigen bijdrage van de Vrienden van bedroeg €450,--. Inmiddels is het instrument weer aangeboden aan de formele eigenaars: de kerkenraad van de Lutherse Gemeente. Ik hoop dat het nog vele jaren mee zal gaan, zal klinken in vele concerten, en natuurlijk dat er zuinig mee om gegaan wordt - een wens die wijlen Professor G.J. van den Berg ook zeker koesterde.

Tymen Jan Bronda

Een nieuwe, Lutherse, CD met muziek van J. S. Bach

In December van dit jaar brengt het Luthers Bach Ensemble een mooie verzameling muziek uit van de grote meester, waaronder diens spetterende Magnificat. Een bijzonderheid hierbij is dat het werk wordt uitgevoerd mét de zogeheten 'Landes'. Verder bevat de CD de solo-cantate "Gott soll allein mein Herze haben", en een

concert voor orgel en strijkers, BWV 1059R. Onder de uitvoerenden zijn weer vertrouwde namen; Stefanie True (sopraan), Robert Kuizenga (altus), Richard Resch (tenor) en Michiel Meijer (bas); Joanna Huszcza (concertmeester), Robert Koolstra and Tymen Jan Bronda (orgel), en het LBE

barokorkest en – koor onder leiding van Tymen Jan Bronda.

De werken zijn opgenomen in de Grote Kerk van Harlingen, in juli 2014. Het prachtige, indrukwekkende Hinsz orgel aldaar wordt concertant maar ook als continuo-instrument bespeeld, en het instrument is in a = 415 Hz gestemd.

De CD is **verkrijgbaar door €22,-- over te maken** naar het Luthers Bach Ensemble, IBAN NL70INGB 0002878593, onder vermelding van uw volledige adres. Na ontvangst van betaling wordt de CD direct toegezonden. De CD is ook te koop bij de uitvoeringen van de Messiah door het LBE in december 2014.

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen heeft als doel de ondersteuning van het in stand houden van het lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50.

Aanmeldingen als donateur zenden aan:

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

secretariaat: Haddingestraat 21

9711 KB GRONINGEN

IBAN: NL18INGB0002808331 / BIC: INGBNL2A

KvK-nummer 41011792

website: www.svlk.nl

e-mail: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:

Tymen Jan Bronda

Ite Wierenga

Voorpagina:

Intonateur Jaap Walters van de Fa. Steenhuis Glimmen.

Uitgave van de SVLK te Groningen

© 2014 SVLK Groningen

